TARİX

SABİR YUSİFOV adəti üzrə səhər saat 6-da yuxudan oyandı, əl-üzünü yuduqdan sonra yeməyini yeyib yola çıxdı. Bəzən bu vaxtlar Ferma deyilən yerdən Əmirvan kəndinə maşın gedərdi. Sabir də dərsə vaxtında çatmaq üçün yol kənarında yük maşını gözləməli olurdu. Gecikəndə isə 6-7 km məsafəni piyada getmək məcburiyyətində qalırdı.

Təsadüfi qazıntı: tunc dövrə aid maddi mədəniyyət qalıqları

TARİXİMİZƏ İŞIQ SAÇACAQ BİR DÖVR 2-3 METR DƏRİNLİKDƏ BİGANƏLİYİMİZİN QURBANI OLDU

Yük maşınının gözləyərkən diqqətini yer qazan ekskavator çəkdi. Fermada qışa hazırlıq işləri görülür, bu məqsədlə ekskavatorla silos quyusu qazılırdı. Qıcqırtma yolu ilə alınan şirəli heyvan yemi olan silos qışda mal-qara üçün qüvvətli yem kimi istifadə olunurdu.

Birdən onun diqqətini ekskavatorun çalovundakı torpağın içərisindəki küp və gil qab qırıntıları çəkdi. Torpaq kənara töküldükdə qırılmış gil qabların parçaları ətrafa səpələndi. Növbəti dəfə eyni hadisə təkrar olundu.

Sabir əl işarəsi ilə ekskavatorçuya qazıntı işlərini dayandırmağı xahiş etsə də o, heç nə olmamış kimi işini davam etdirdi. O, çuxurdan calovla torpağı çıxararaq onun ətrafına töküdü. Bu dəfə ağzı möhürlü küpü görən ekskavatorçu maşını söndürüb küpə yaxınlaşaraq onun ağzını açıb içərisindəki qiymətli əşyaları götürmək istədi. Onun üçün möhür heç bir önəm daşımırdı. Çünki küpdəki möhürün eramızdan əvvəl II minilliyin sonu I minilliyin əvvəlində sinifli cəmiyyətlərin və dövrünə uyğun dövlət quruluşunun mövcudluğunun göstəricisi olduğundan bixəbər idi.

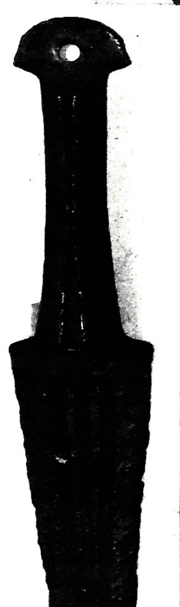

İçərisində qızıl və gümüş əşyaların olduğunu əmin olan ekskavatorçu tələsdiyindən küpü əlindən salaraq sındırdı. Gördükləri isə onu xeyli təəccübləndirdi, yerə küpdən qiymətli əşyalar deyil, kül töküldü.

Sabir Yusifov ekskavatorçudan xahiş edir ki, qazıntı işini dayandırsın.

O, tez-tələsik özünü Əmirvan kənd orta məktəbinə çatdıraraq həyəcanlı halda məktəb direktorunun otağının qapısını döyür. Sənəd işləri ilə məşğul olan məktəb direktoru Əmirxan Burzuyev başını qaldırıb qapıya baxır, lakin içəri girən olmur. Qapını açdıqda qarşısında tər içində, üzü qızarmış, həyəcanlı olan Sabir Yusifovu görür. Ciddi bir hadisənin baş verdiyini düşünən Əmirxan müəllim onu otağa dəvət edir.

– Gec içəri, otur, özünə gəl, sakitləş. Nə baş verib ki, bu qədər həyəcanlısan.

Sabir Yusifov gördükləri barədə Əmirxan müəllimə geniş məlumat verir və bildirir ki, ekskavatorçu silos quyusu qazarkən mədəni təbəqənin altında - 2,5 metr dərinlikdə - xam torpaqda qazılmış katakomba tipli qəbir abidəsi aşkar edib. Vaxtında qazıntı işləri dayandırılmasa, tarixi abidələrimiz məhv olacaq.

Əmirxan Burzuyev məktəb direktoru olmaqla yanaşı, həm də tarix fənnini tədris edirdi. Ətraf ərazilərdə qədim alban qəbiristanlıqlarının olduğundan məlumatlı idi. Amma Ferma deyilən ərazidə katakombanın aşkar olunması onu xeyli maraqlandırır.

Dərslər arası fasilədə müəllimləri müəllimlər otağına toplayıb tapıntı haqqında onlara məlumat verir. Belə qərara gəlinir ki, bir qrup yaradılsın və silos quyusu qazılan yerə göndərilsin, qiymətli nə varsa toplanıb məktəbə gətirilsin. Gecikmək olmazdı, çünki olan-qalan nə varsa sındırıla, talana bilərdi.

Sonunda İlyaz müəllimin rəhbərliyi ilə 2-3 müəllim və yuxarı sinif şagirdlərindən ibarət qrup yaradılaraq qazıntı yerinə göndərilir.

Onlar qəbir yerində insan skeletinə, bir-birindən zəngin saxsı-gil qablara, təsərrüfat küplərinə, möhür, tuncdan silah nümunələrinə və bəzək əşyalarına rast gəlirlər və çətinliklə də olsa ətrafa dağılmış əşyaları-maddi mədəniyyət qalıqlarını toplayaraq məktəbə gətirirlər. Həmin vaxt Şamaxı rayonundan olan bir rəssam Əmirvan kənd orta məktəbində praktika keçirdi. O, hər bir əşyanın ayrıca şəkilini çəkərək sistemləşdirir. Şəkillər hazır olduqdan sonra müəllimlərin adından Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutuna kollektiv məktub yazılaraq göndərilir. Bir aydan sonra Qəbələ rayonundan olan tarix elmlər doktoru Qara Əhmədov həmyerlisi Fəzli müəllimlə birlikdə məktub əsasında məktəbə gəlirlər. O, Arxeologiya sahəsində Tarix elmləri doktoru adını almış ilk Azərbaycanlı alim idi. Arxeologiyaya dair monoqrafiyaları, elmi, elmi-kütləvi kitabları vardı. Yəni bu sahənin mütəxəssisi idi. Bu barədə məktəb direktoru Əmirxan Burziyev deyir: "Qara Əhmədov hər bir əşyanı diqqətlə nəzərdən keçirirdi, gördüklərindən çox sevinirdi. Tapılmış keramika nümunələri arasında üzərinə müxtəlif rəngli boya ilə naxışlar çəkilmiş saxsı qab qırıqlarını böyük maraqla izəyirdi. Həndəsi, təbiət və heyvan təsvirləri gördükcə gözləri gülürdü. Tapılan əşyalar və Qara Əhmədovun onlara reaksiyası belə deməyə əsas verirdi ki, burada həyat tərzi yüksək səviyyədə inkişaf edib, yüksək mədəniyyət olub.

Tunc xəncərin tapılmasını isə qəbirdə yüksək sosial statusa malik qədim tayfa başçısının və ya nümayəndələrindən birinin dəfn edildiyini bildirdi.

Qara Əhmədov həm də tapılan maddi mədəniyyət qalıqlarının tunc dövrə aid olduğunu söylədi. Sonunda o, ən qiymətli əşyaları seçdi, özü ilə götürüb Bakıya apardı. Qalan əşyalardan isə məktəbdə tarix güşəsi yaradıldı".

Bir müddətdən sonra bu barədə Qara Əhmədov öz məqaləsində qeydlər etmişdi. Amma həmin ərazi çox zəif öyrənildi, daha doğrusu heç öyrənilmədi. Əmirvanlılar uzun illər Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutundan ekspedisiya təşkil olunacağına və geniş arxeoloji qazıntı işlərinin aparılacağına inanırdılar. Lakin illər bir-birini əvəz etsə də nə gələn oldu, nə də ərazinin geniş araşdırılması həyata keçirildi. Sonunda qəbirin tapıldığı ərazi kənd sakinlərinə həyətyanı sahə kimi paylandı, yaşayış evləri tikildi. Tariximizə işıq saçacaq bir dövr 2-3 metr dərinlikdə biganəliyimizin qurbanı oldu. Bu biganəlik yaxınlıqdakı meşəlik ərazidə yerləşən bir neçə alban qəbir abidələrindən də yan keçmədi.

Xatırladım ki, yeni salınan kənd Təzəkənd adlanır.

(davamı var)

Pünhan Əfəndiyev

P.S. Qeyd edim ki, Əmirvan kəndinin ətrafındakı meşəlikdə daha sonrakı dövrə, IV-X əsrlərə aid bir neçə xristian qəbiristanlıqları var. Metal (qızıl) axtaran aparatlar Azərbaycana ayaq açıqdan sonra oradakı qəbirlərin faciəsi başladı. Gecə ilə iri qəbir daşları sındırıldı və altı qazılaraq dağıdıldı, qiymətli nə vardısa talan edildi. Hətta 3,5 metr dərinlikdə qazılmış qəbirlər var. Bu gün o dövrə aid dağılmamış qəbir yoxdur. İri qəbir daşları ətrafa nizamsız atılıb, sındırılıb, üstünü toz-torpaq örtüb. Halbuki onları vaxtında qorumaqla arxeoloji qazıntı işləri aparıb zəngin material əldə etmək olardı. Olardı, amma...